

НОВА СТЕФАНИКОЗНАВЧА ХРЕСТОМАТІЯ¹

До ювілею Василя Стефаника філологи Прикарпатського національного університету підійшли з добротним ужином нових видань на пошану патрона, одним з яких був збірник «Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах». Ця книжка вкотре потверджує, що сучасне стефаникознавство розвивається і виходить на нові наукові обрії, а Прикарпатський університет дбає за збереження й утривалення в часі стефаникіани ХХ–ХХІ століть.

Упорядник видання професор кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Степан Хороб у передмові вказує на спадкоємність збірника щодо книжки «Василь Стефаник у критиці та спогадах» (1970), яку готував Федір Погребенник. Прикметно, що тоді упорядник не міг включити багато матеріалів передусім еміграційного походження через радянську ідеологію й заборони. І нове видання, яке творилося тепер, формувалося з інтенції віддати належне талановитим стефаникознавцям, у чийх дослідницьких стратегіях розкривається письменник в оригінальних ракурсах і чий імена довго замовчувалися.

Хочу вказати на спадкоємність цього збірника, як мені бачиться, і з виданням «Василь Стефаник: наближення» (Івано-Франківськ, 2017), у якому опубліковано найновіші на той час дослідження сучасних дослідників з різних країн про автора. «Сестринство» цих двох видань помітно вже з обкладинок, а водночас вони фіксують незгасний інтерес до Стефаника літературознавчого світу й ініціативність та велику працю прикарпатських вчених, зокрема й Степана Хороба, який теж був упорядником збірника 2017 року, щодо зведення таких цікавих матеріалів у окремі видання.

Збірник «Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах», спонукою до якого був і 150-літній ювілей класика, складається з трьох розділів: «Василь Стефаник у світлі еміграційних дослідників», «Василь Стефаник у світлі материкових дослідників» і «Василь Стефаник у світлі спогадів».

Перший розділ привертає увагу до вартісних праць про Стефаника авторства українських літературознавців в еміграції. Це розвідки як біографічного характеру (Юрій Гаморак «Василь Стефаник (Спроба біографії)», Юрій Клиновий «Франко і Стефаник», Микола Степаненко «Василь Стефаник і Велика Україна»), так і праці, у яких автори дають свій аналіз секретів поезики творів письменника (Богдан Лепкий «Василь

¹Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах/ Упоряд. С.Хороб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2021. 476 с.

Стефанік (літературний нарис)», Остап Грицай «Василь Стефанік: спроба критичної характеристики», Дмитро Корбутяк «Секрети творчості Василя Стефаніка», Данило Струк «Структура Стефанікової новели» та ін.). Виокремлю і студії потужного філософського звучання: Дмитро Донцов «Поет твердої душі» (Василь Стефанік), Дмитро Козій «Стефанікова людина у межових ситуаціях», Юліан Вассиян «Характеристика творчості Василя Стефаніка». Лука Луців представлений тут фрагментом «Незакінчені твори Василя Стефаніка» з його відомої монографії «Співець української землі» (1971), у якій автор мав на меті сказати «правдиву правду» про автора «Синів» і «Марії», поет-письменник українські літературознавці не скажуть, бо «живуть під московським караулом». І уривок у збірнику демонструє цю інтенцію, адже автор відштовхується від однойменної статті Степана Крижанівського, з яким полемізує і багато що спростовує. Олександра Черненко, авторка дослідження «Експресіонізм у творчості Василя Стефаніка», виданої у Канаді 1989 року, з якої і взято фрагмент «Вацлав Морачевський і Станіслав Пшибишевський у житті Стефаніка», мала намір проаналізувати багатогранну творчість письменника на тлі загальноєвропейського культурного та літературного процесу, передусім у контексті європейського експресіонізму. Як бачимо, обраний матеріал теж навітлює цю проблематику. Завершує цей розділ студія Леоніда Рудницького про творчість Василя Стефаніка в англійському світі, у якій автор бере до уваги не лише переклади творів письменника, а й збірники, монографії, довідки у різних довідниках та енциклопедіях про Стефаніка.

Прикметно, що дослідники, пишучи про геніального майстра новели, самі здобуваються на піднесений голос, і їхні розвідки часом відлунюють поетично, не втрачаючи точності аналітичних присудів: «Ось так повстало його слово: ні скарги, ні смутку, ні радості! Не золотий і теплий дощ туги, не золоте сонце ще теплішої потіхи, що світило і гріло в дитинстві, лиш неприступний і гордий світ позалюдського вимріявся йому, шовком тканий, далеким сріблом білим мережаний і білими холодними перлами обкинений. Не з м'якої глини людяности різьбив він свій світ, лиш як камінь. А нове слово було, викупане в труті-зіллу, а загострене на кременю його ствердлої душі...» (Дмитро Донцов) (с. 31); «Стефанік перший в українській літературі насправді визволився з пут поверхового етнографізму, заявленої побутовщини та розніженої, неглибокої сентиментальності тільки в силу наявної в ньому найглибшої духової стихії рідного села... Він заговорив не барвистим одягом, пустою загонистістю, духовим анархізмом, декоративною мальовничістю природи, естетикою пісні, кволою еротикою, – але владним голосом землі, стихійною силою напруженого змагання людини, що не здається до кінця, що, свідомо своєї особистості, стає на найтвердішу основу само-

вартости і однаково боронить своєї правди перед людиною чи Богом» (Юліан Вассиян) (с. 53).

Безперечно, стефаникознавство вийшло на новий рівень, коли поєднало напрацювання вчених в Україні зі здобутками діаспорного літературознавства. Багато праць, фрагменти з яких опубліковано у збірнику, вже є в електронних бібліотеках, зокрема на ресурсі Diasporiana. Однак це не применшує значення такого видання, своєрідної стефаникознавчої хрестоматії, адже надійно орієнтує науковців, зацікавлених творчою постаттю письменника, у світі літературознавства про нього.

Другий розділ «Василь Стефаник у світлі материкових дослідників» відкриває стаття Миколи Євшана про Василя Стефаника. Цей автор випереджує наступних дослідників, сказати б, генераційно, адже Микола Федюшка помер ще 1919 року. Його стаття – немов епіграф до наступних матеріалів, у якому концентровано артикульовано захоплення словом новеліста, яке згодом розкриється в наукових викладах літературознавців: «Творчість Стефаника – чи не найсильніше слово з усієї української літератури. Він показав не лиш, що таке дійсний артизм з Божою ласки, але й те, як артизм може йти в парі з іншими, моральної натури, цілями. На всякий випадок, ретора понад нього у нас немає. Орудувати словом ніхто від нього краще не умів досі» (с. 164). Далі подано статті Івана Денисюка «Майстерність Стефаника-новеліста» і Михайлини Коцюбинської «Читаючи Стефаника», які вже є класикою українського літературознавства. Щедра на контексти розвідка Ярослави Погребенник «Вплив європейської культури на формування літературних смаків Василя Стефаника».

Талановитий й присутній в есеїстичному письмі Володимир Іванишин. Його «Син землі» написаний віртуозно і експресивно, як саме письмо Стефаника. Блискуче зіставлення українського письменника з Ернестом Гемінгвеєм і Вільямом Фолкнером дало багато плідних висновків. «Стефаник – суцільна душевна рана. Глибока, невігоєна, ясна. Тільки вдивляючись у його творчість через цю призму, можна доходити до його психології творчості, виявити джерела стоїчного оптимізму. Так, саме оптимізму. Звинувачення свого часу Стефаника в песимізмі диктувалося не чим іншим, як елементарним непорозумінням його творчого доробку. Наскрізь трагедійні ситуації (з чого, власне, відштовхувалися «рожевооптимістичні» критики) – це найвищий злет Стефаника, що при всьому бажанні не дозволяє відшукати аналогії у відомих джерелах світової літератури» (с. 206), – такий присуд Володимира Іванишина, і з ним важко не погодитися. Стефаниковий досвід модернізму з різних дослідницьких візій акцентували Ярослав Поліщук, Наталя Шумило, Ірина Московкіна. Перегукуються певною мірою статті Володимира Погребенника, в центрі уваги якого літературна патріотика новел письменника другого періоду творчості, і Наталії Мафтин, яка ретельно розглянула

рецепцію Стефаника у західноукраїнській новелістиці міжвоєнтя (Мирслав Ірчан, Микола Матіїв-Мельник, Іван Керницький, Анатоль Курдидик, Василь Ткачук та ін.).

Філософську магістраль осмислення продовжила у цьому розділі Марія Зубрицька, актуалізуючи танатологію творчого світу письменника. Епістолярієві Василя Стефаника присвячено розвідки Романа Піхманця та Євгена Барана. Про поезію в прозі написали Валентина Єрмак (Варчук) і Степан Микуш. «Новели В. Стефаника напоєні соками рідної землі, нагадують листочки міцного й крилатого дерева. Зосереджений новеліст переважно на сучасному моменті, сюжет протікає в «підземеллі» – у душах літературних героїв... Автор не лімітує висловлювань героїв, саме їхні репліки й монологи визначають своєрідну драматургію твору, значною мірою ліризовану. Стефанік продемонстрував можливість новели як жанру, спроможного до різноманітних модифікацій» (с. 393), – підсумовує дослідник, і його думку немов підхоплює і розвиває Наталія Голод, яка аналізує кореляцію експресіоністичної техніки письма й вибір оптимальної жанрової форми (часто гібридної). Взаємини Василя Стефаника зі Степаном Смалю-Стоцьким висвітлив Богдан Мельничук, а Роман Голод зосередився на проблемі спадкоємного зв'язку між покутським майстром новели та Іваном Франком. Транслятологічні виміри творчого доробку Стефаника ретельно проаналізував Степан Хороб.

Богдан Козак обсервує роль творів новеліста для мандрівного театру «Заграва». «В особі В. Стефаника український театр здобув письменника, чия творчість у грі акторів відкрила глядачам глибинні джерела споконвічного існування нашого народу: його жертвність за рідну землю, любов до мови, традицій, звичаїв, сильніших за фізичну смерть, бо вкорінені у сфери духа, пронизані його життєдайним світлом, як родюча земля промінням сонця...», – висновує театрознавець (с. 323). Додані до збірника і мовознавці (Віталій Кононенко, Василь Грещук, Валентина Грещук, Марія Голянич). Як зазначено в анотації, видання розраховане передусім на фахівців української літератури, шанувальників творчої спадщини Василя Стефаника. А спробуймо уявити людину, яка береться за цю книжку, не читавши досі творів класика, хтось з широкого читацького загалу. Безперечно, поліфонія наукових голосів переконливо утворює велич письменника, з'ясовує його роль в українському письменстві, доводить унікальність його творчості у світовому контексті.

Розділ третій «Василь Стефанік у світлі спогадів» містить багато цікавих матеріалів мемуарного характеру. Деякі з них свого часу публікувалися у книжці Томи Кобзея «Великий різьбар українських селянських душ», яка вийшла 1966 року в Канаді (видавництво «Снятинщина»). Розповіді сучасників про письменника, причому мало відомі загаломі,

без сумніву, додають багато штрихів до його образу – і митця слова, і людини. Найбільшими тут є спогади Богдана Лепкого, який зафіксував чи не всі перетини зі Стефаником упродовж життя. Це було у Коломиї, Кракові, Микуличині, Відні, Львові, і всі локації в'яжуться у пам'яті мемуариста з цікавими епізодами та щирим товариським спілкуванням. «Ніколи не забуду Стефаникового оповідання про те, як то він і Мартович зі своїми батьками, ще як «шкубенти» в Коломиї, ходили купувати «шпенцери». Кращої гуморески не то Аверченко або Вишня, але навіть Твайн не написав би» (с. 434), – свідчить Богдан Лепкий, і цікавих цитат можна знайти у нього дуже багато. Його спогади охоплюють тривалий час – з кінця XIX століття майже до смерті Стефаника. З останньої зустрічі у Львові Лепкий згадує зокрема його запрошення до Русова і шкодує, що таки не поїхав: «Приїдь до мене колись до Русова, – казав, – хоч би й завтра. Конче приїдь, Богдане. Фляшку доброго вина поставлю і кажу для тебе курку зварити, лиш щоби-с приїхав. Пам'ятай! Побачиш Русів і подивишся, як я живу. Добре?» Я обіцяв. Але був хорий і не поїхав. А нині жалую» (с. 442). Завдяки відтворенню прямої мови Стефаника, діалогів з ним, безпосередніх коментарів Богдана Лепкого розкриваємо для себе письменника (чи навіть письменників) як небуденні творчі постаті минулого, які стають ближчими нам, людям XXI століття.

Талант оповідача, а також «його зір обсерваційний» підкреслює у своїй віденській згадці Андрій Жук, а Іван Макух акцентує незмінність переконань як громадську характерність Стефаника. Про цих громадських і політичних діячів, а також про Степана Смаль-Стоцького, ще одного автора спогадів, які уміщені у збірнику, можна прочитати у статті Богдана Мельничука, зосередженій на висвітленні взаємин письменника з низкою діячів національно-патріотичної орієнтації, про які не згадувалося в радянські часи.

Сприяють кращому розумінню Стефаника й спогади літературознавця, публіциста, громадсько-політичного діяча Володимира Дорошенка, який засвідчив особливу симпатію письменника до Наддніпрянщини: «Стефаник не був дрібно-амбітним, залюбленим у себе письменником, не хвалився своїми заслугами, хоч і був їх свідомий. Він уважав себе мало популярним письменником, спеціально на своїй тіснішій батьківщині, в Галичині. Він був тієї думки, що на Наддніпрянщині його більше знають і цінять» (с. 450).

Завершують цей розділ і видання загалом спогади Івана Подюка. Напевно, таким і був задум упорядника щодо композиції книжки – завершити її мемуарами лікаря, який пише про смерть письменника у спогаді «Василь Стефаник зблизька». У другому спогаді «Молодими огирами в сніговицю до Василя Стефаника» він багато пише про лікаря Кобринського. Без сумніву, Подюк мав неабиякий хист мемуариста, на доказ чого зачитую уривок з його тексту: «Та тільки лишився мені спомин,

швидкий, як промінь сонця, що падав на мою маму, як я був малий. І я бачу, чую завірюху-сніговію, себе і сеньйора Кобринського у важких залубнях, молодих огирів, окутаних білосрібним інеєм і ...свою молодість. Так, незабутній сеньйоре, як ти тоді, так і я тепер живу феноменальним спомином, коли багато років тому ми разом їхали на прекраснім Покутті до Василя Стефаника» (с. 469). І назагал, цей кінцевий розділ мемуарного характеру, сказати б, охудожнений, додає «шарму» виданню, концептуально вивершуючи його.

Свого часу Олександра Черненко висувала важливість нових критичних підходів до творчості Василя Стефаника, що породжують нові інтерпретації, а також зауважила, що кожне покоління знаходить у таких творах для себе «щось нове, свіже й актуальне, а це якраз робить їх безсмертними та надає їм вселюдського значення». У виданні «Василь Стефаник у дослідженнях та спогадах» маємо змогу спостерігати інтерпретації творчості письменника у зміні літературознавчих генерацій, здобутки стефаникознавства минулого й актуальні напрацювання сучасників. Стефаник безсмертний, і його слово надалі демонструє величезний інтерпретаційний потенціал. Не марне сподівання Степана Хороба на те, що видання «стане гідним пошануванням славетного українського новеліста з нагоди його 150-річчя з дня народження». Зроблене талановито й з пошаною до автора, воно буде надійним компасом для шанувальників творчої спадщини письменника у світі стефаникознавства.

Наталія Мочернюк, Івано-Франківськ